15563

סאפפהא

לעבענסבילד אין 4 אקטען פון

יעקב גאָרדין

ארויסגעגעבען פון

יעקב גאָרדין ליטעראַרי סוירקעל

נ י ו י א ָ ר ק

Copyright by Jacob Gordin, 1907

15563

פאָררעדע

א פאָררעדע — און איבערהויפט א פאָררעדע געשריעבען ניט פון דעם מחבר אליין — קען זיין אלעס וואס מע וויל אז זי זאָל זיין. זי קען זיין א קריטיקע וואס זוכט, געפינט און לויבט די מעלות, אָדער פערדאמט די חסרונות פון דעם ווערק צו וועלכען זי ווערט געשריעבען; זי קען אָבער אויך זיין פּשוט אן ערקלערונג, א בעלייכטונג דורך וועלכער מע זאָל בעסער פערשטעהן דאָס ווערק. דאָס לעצטע מיין איך צו טהון אין דער איצטיגער פאָררעדע.

יעקב גאָרדינ׳ס ליטעראַרישע ארבייט מיט איהרע מעלות און איהרע חסרונות — און ספּעציעל יעקב גאָרדינ׳ס גרויסע פער־דיענסטען אין דער ענטוויקלונג פון דער אידישער דראַמאַטישער קונסט — קענען נאָך איצט ניט אָבגעשעצט ווערען. ערשטענס דעהפאר ווייל יעקב גאָרדין האָט נאָך זיין אונערמידליכע ליטעראַ־רישע טהעטיגקייט ניט געענדיגט און מיר האָפען נאָך לאַנג צו זעהען איהם ווירקען און שאַפען צווישען אונז; און צווייטענס אויך דער־פאר ווייל די אידישע ליטעראַרישע און דראַמאַטישע קריטיק איז נאָך אין איהר וויקלעשנור און די אבשעצונג פון אזא קראַפט ווי יעקב גאָרדינ׳ס איז נאָך איבער איהרע כחות. דאָס אלעס וועט בלייבען פאר דער שפּעטערער קריטיקע און פאר דער געשיכטע פון דער אידישער ליטעראַטור צו טהון. דערוויל מעג דער אידי־שער לעזער, פריהער פאר אלץ, זוכען גאָרדינען צו פערשטעהען. אויב די פאָררעדע וועט דעם לעזער העלפען דערצו, האָב איך מיין ציעל ערגרייכט.

* * *

דאָס פאָרליגענדע ווערק „סאַפאָה“ האָט א קנאַפּע שייכות מיט דער אַלטער גריכישער סאַפאָה און גאָר קיין שייכות ניט מיט דער „סאַפאָה“ פון דעם פראַנצויזישען שרייבער דאָדע. עס איז א זעלבסטשטענדיגע ארבייט און מאָהלט אין בולטע שטריכען די מערקווירדיגע פערזענליכקייט פון סאָפיע פינגערהוט און איהר שווערען קאמפף אין לעבען.

ניט ליעבע אליין, מיט די מעגליכע סבות וואָס קענען זיך טרעפען דער פערליעבטער פערזאָן אויף איהר וועג, איז דער הויפּט געדאַנק פון דעם דראַמאַטישען בילד; אָבער ליעבע אין דער ברוסט פון א פרייעם מענשען, פון אַן ערוואַכטער נשמה — פון א פרוי וועלכע קען ניט און וויל ניט דערלאָזען אז איהר פערזענליכקייט — דער זעלבסטשטענדיגער מענש אין איהר, זאָל צעמאָלט ווערען צווישען די עקזיסטירענדע אומשטענדען פון אונזער פאַלשען און היפּאָקריטישען לעבען — אָט דאָס איז דאָס טהעמא פון דער דראַמא. און די פרייע פרוי קעמפּפט מוטהיג געגען דעם איינגעוואָרצעלטען אַלטען לעבען, און איהר ענערגישער קאַמפּף וועבט און מאָלט דיא דראַמא פון איהר לעבען. אין דעם זינען איז „סאַפאָה“ ניט בלויז א רעעלעס און לעבעדיגעס בילד פון קאַמפּף צווישען דעם אַלטען און נייעם לעבען, נור עס טראָגט אויך אין זיך א גרויסע ערציהונגס־קראַפט.

סאָפיע פינגערהוט איז אַן אדעסער מיידעל. א שיינע, א ביסעל א געבילדעטע מיט א קינסטלערישער נשמה... זי האָט ליעב מוזיקע ווי איהר לעבען. זי איז א שטאַרקער, זעלבסטשטענדיגער מענש. ווי קומט דאָס אַלץ צו איהר — צו אַן אָרים מיידעל, ערצויגען ביי א טאַטען אַן אמת'ן אדעסער פוסט און פאַסניק און א מאַמע א פערהאָוועטען קנעכט, ווי נור א אידישע טאָכטער קען זיין ביי אזא פראַנט וואָס טהוט אַליין ניט א האַנט אין קאַלטע וואַסער און לעבט אויף דעם רעכענונג פון זיינע קינדער — דאָס דערציילט אונז דאָס ווערק ניט. אזא איז זי און שוין. אין אדעס ביי די פאָטאָגראַפען לעבען רעטושיער־טיש, צווישען די נייטערינס און מאָדיסטקעס, צווישען די פאַבריקמאַכערינס און גלאַט אזוי צווישען די

דורשטיגע נאָך קענטניסען און קונסט, קען מען זיך מיט אזא מיידעל טרעפען.

און סאָפיע פינגערהוט איז איינע פון די פרייע מענשען וואָס האָט ערוואַכט צו א זעלבסטשטענדיגען לעבען. ווען זי פערליעבט זיך אין איהר פרינציפּאַל — אין דעם פאָטאָגראַף באַרים סטאַווראַפּאָלסקי — ביי וועמען זי ארבייט אַלס רעטושיערין — וואַרט זי ניט ביז דער ראַבינער וועט אויף איהר ליעבע ארויפלעגען דעם „קאַזיאָנע פּעטשיאַט“, אָדער ביז דער מסדר קדושין וועט זי פּער־איינינגען מיט איהר געליעבטען מיט דער רינג פון א שקלאַפּען־קעט.... ניין, אהר נשמה איז א פרייע און זי ליעבט מיט דער גאַנצער נשמה. אויף ליעבן דאַרף זי ביי קיינעם קיין ערלויבנים ניט פרעגען, און זי גלויבט יענעם וואָס זי ליעבט און זי גיט איהם אָב אַלעס.... אַלעס וואָס ביי איהר איז טייער אין לעבען. אָבער דער פּרייז פאַר דעם אַלעמען מוז זיין ליעבע, אמת'ע, ניט קיין מאַסקירטע ליעבע, וואָרים ווי זי דערוויסט זיך אז באַרים סטאַווראַפּאָלסקי האָט גאָר ליעב זיך א שפּיעל צו טהון מיט איהר שוועסטער אויך, דאַן שטעלט זי זיך ניט אָב פאַר דעם וואָס די היינטיגע היפּאָקריטישע וועלט מיט איהר שמאַכפאָלען, ליגנערישען פאַמיליען־לעבען וועט זי בראַנדמאַרקען ווי א פערברעכערין און טייטלען אויף איהר מיט די פינגער ווי אויף א געפאַלענער... ניין, זי זאָגט זיך אָב פון איהר חתן, ווייל פאַר איהם ניט חתונה האָבען, ווייל ער ליעבט א'ן אַנדערע, אפילו דאַן ווען ער דערמאָנט איהר אז זי „מוז“...

„מוז“ איז ניט פאַר איהר געזאָגט געוואָרען. זי מוז קיין זאַך ניט טהון וואָס איז ניט דער באַגעהר פון איהר וועזען, וואָס איז ניט דער אויסדרוק פון איהר נשמה. זי מוז ניט חתונה האָבען און לעבען מיט א מאַן וואָס ליעבט זי ניט. זי מוז זיך ניט שעמען צו טראָגען די לאַסט פון זאָרג פאַר דער פרוכט פון איהר אמת'ער ליעבע — עס איז די פרוכט פון איהר פרייהייט!... נו, זאָל די געזעלשאַפט זי פערדאַמען, זאָלען די פריינד און בעקאַנטע זי ניט שוינען... שטיל וועט זי טראָגען איהר לאַסט, שטיל וועט זי ארבייטער פאַר זיך און פאַר איהר ליעבע... זי וועט אָבער תמיד בלייבען טריי איהר נשמה....

און זי בעקעמפפט די פּאַראורטהיילען פון מענשען... און לעבט זיך איהר פריי, איהר זעלבסטשטענדיג לעבען.
און יאהרען געהן פאַראיבער.

* * *

אין אונזער היינטיגער וועלט שטעהט אפּטמאָל די וויסענשאַפט, די ליטעראַטור און די קונסט אין דער דיענסט פון די רייכע און מעכטיגע פון אונזער לעבען. און אפילו די וואָס האָבען גאָט'ס פייערעל אין זייער נשמה — די ליטעראַטען, קינסטלער און וויסענשאַפטס־מענער זייגען אַ מאָל געצוואונגען צו פערקויפען זייערע פעהיגקייטען און טאַלאַנטען פאַר — באַארעם געלד. פערשטייט זיך אַז דער האַנדעל מיט דער נשמה נעהמט אָן פערשידענע פאָרמען. אַ מאָל ווערען די רייכע די בעשיצער פון דער קונסט און קינסטלער—די מעצענאַטען פון דער קונסט, ווי מען רופט זיי—. אַ'ן אַנדערס מאָל ווערען זיי די שטיצער און העלפער פון דער וויסענשאַפט — די פערשפּרייטער פון בילדונג און ליכט, הייסט עס — און זיי בויען אוניווערזיטעטען און ביבליאָטהעקען, ריכטען איין אינסטיטוטען און מוזעען. אָבער אימער איז דאָ אַ געשעפטעל דערביי, אימער זוכען זיי צו האַלטען דעם פרייען געדאַנק, די פרייע שעפּפונגס־קראַפט פון מענשען אין די אייזערנע צוואַנגען פון זייער הערשאַפט. ביי אונז אידען קען מען אָגווייזען אויף אַזאַ קלאַס בעוואוסטע בעלי צדקות נור אין יענע דעמאָקראַטישע לענדער, וואו אידען האָבען דורך פּאָליטישער גלייכבערעכטיגונג און דער ענטוויקלונג פון דעם קאַפּיטאַליזם שוין ענטוויקעלט אַן אייגענעם קלאַס פון רייכע וואָס האָט איבערגענומען אַלע מדות פון דעם זעלבען קלאַס און דעם לאַנד אין וועלכען זיי וואָהנען. וואו זיי האָבען זיך שוין אַסימילירט און צונויפגעגאָסען מיט יענעם קלאַס אין איין לייב און איין זעלע, און פערשטעהן שוין, ווי יענע, צו שעצען די הערשאַפט איבער די גרויסע מאַסען פון דעם פאָלק און איבער די קרעפטען וואָס קענען זיי פיהרען צו פאָרטשריט. אין רוסלאַנד אָבער, וועז אַ'ן אויפגעקומענער גביר —אַ כאַם, אַ גראָבער יונג— אַ פישער, ביי וועמען אפילו די זעלע איז דורכגעזאַפּט מיט דעם ריח פון משיכאַן, ווערט פלוצלונג אַ בעשיצער פון קונסט—

אַ מעצענאַט, איז עס ווייל ער זוכט זיך איינצוקויפען אין יחוס. ער פּענטעט אָבער דערביי אויך די נשמה און דאָס געוויסען פון דעם קינסטלער, ווייל דער יחוס אליין איז איהם דאָך קאַרג, ער וויל נאָך אויך איינהאַנדלען אַ מציאה... גלאַט צוליעב יחוס אליין וואָלט ער זיך ניט געלאָזט אַזוי פיעל קאָסטען, אָבער ווען צו דעם יחוס איז נאָך צוגעלעגט אַ גוט געשעפטעל, ווי צום ביישפּיעל, חתונה מאַכען מיט דעם קינסטלער זיינס אַ טעכטעריל — אָך, פאַר וואָס ניט?...

אין „סאַפאַה" איז מלך שטעמפעל — דער פישהענדלער — אַזאַ מין מעצענאַט פון דער קונסט... ער קויפט דעם טאַלענטפאָלען פיאַניסט אַפּפּאָלאָן זאַנגנשיין פאַר אַ'ן איידעם פאַר זיין מעזינקע מיט דעם וואָס ער האַלט איהם אוים פינף לאַנגע יאהר אין פעטערסבורג ביי זיין שטודיום. זאַנגנשיין קומט קיין אָדעס זיך בעזעצען און חתונה האָבען מיט מלך שטעמפעל'ס טעכטעריל. ער קומט— דער אויסגעהאָליטער קינסטלער בעצאָהלען דעם חוב פאַר שטעמפעלס מעצענאַטסטוע. בעגעגענט ער זיך אָבער מיט סאַפיע פינגערהוט... און ער פערליעבט זיך אין איהר, אין דער שעהנער, שטאָלצער, קלוגער סאַפיע. זי—האָט איהר ערשטע ערפאַהרונג אין לעבען ניט אָנגעלערנט... און זי ליעבט איהם אויך... און ווי זי ליעבט איהם... שטאַרק, היים, טאַקי נור ווי אַ פרייע שטאַרקע נשמה קען ליעבען. און פאַר וואָס טאַקי ניט? וואָס זאָל איהר שטערען צו ליעבען איהם? וואָלט זאַנגנשיין געווען אַ שטאַרקער מענש, וואָלט ער געוואוסט אַז מאַניטשקען —מלך שטעמפעלס טאָכטער— האָט ער ניט ליעב, אַז צו איהר פיהלט ער נור אַ פערפליכטונג, אַ שולדיגקייט—אַ מין געוויסענסביסע און ניט מעהר, און דאַרף פאַר איהר ניט חתונה האָבען ווייל זי וועט, אויף איהר שטייגער, זיין אונגליקליך מיט איהם. איז ער אָבער אַ שוועכלינג, קען זיך ניט בעשליסען אויף אַ געוואַגטען שריט אין לעבען, און... ער האָט דאָך מיט איהר חתונה.

ליעבען ליעבט ער אָבער סאַפיען און זי איהם אויך. און סאַפיע שטעלט זיך ניט אָב פאַר קיין זאַך... איהר ליעבע איז אַ'ן אמת'ע, אַ ריינע. וואָס פאַר אַ ווערטה האָט פאַר איהר דאָס וואָס

מענשען וועלען ווידער ריידען, ווידער טייטלען אויף איהר מיט די פינגער, אדער פערדאמען און בעלעדיגען זי. זי ליעבט אפאלאן זאנענשיין און ער זי אויך... און זי איז פארטיג צו ליידען און קעמפפען געגען די פאראורטהיילען פון מענשען, פון דעם כלל. און זי גיט אפפאלאנען אוועק אלעם וואס איהר שעהנע, גרויסע נשמה קען אוועקגעבען...

אבער דער קאמפף פאר איהר ליעבע איז ניט נור געגען דער שטילער, היפאקריטישער פערדאמונג פון דעם כלל אליין. עס הייבט זיך נאך אויף א קאמפף פון דער פרוי געגען דער פרוי — א ליארעמדיגער, סקאנדאליעזער — א טיעף בעליידיגענדער קאמפף. די געזעצליכע פרוי בעקעמפפט די געליעבטע פרוי. אויף דער זייט פון דער ערשטער איז די געזעלשאפטליכע מיינונג, די רעלי־גיאן, דאס געזעץ... אלעס, א חוץ ליעבע. און ווען זי „וויל“— קען זי די געליעבטע פרוי „אויספאטשען“, אפילו „שיסען, און איהר קומט גאר נישט דערפאר“... אויף דער זייט פון דער אנדערער איז אבער נור איהר אייגענע ריינע נשמה, איהר ברענענדיגע ליעבע, איהר גרויסע בענקעניש נאך דעם וועמען איהר ליעבע געהערט. אויף איהר זייט איז אויך דער קאמפף, דער שווערער קאמפף געגען דער געזעלשאפטליכער מיינונג און ארדנונג, געגען אלעם וואס איז פאלש און ליגנעריש, מעג עס זיין א געבאט אדער א געזעץ...

צווישען דער אלטער און דער נייער וועלט מענשען איז דער קאמפף א גרויסער, א'ן אייביגער... א'ן אונפערמיידליכער קאמפף. אין אונצעהליגע פארמען שוועבט ער ארום אין לעבען. עס איז דער קאמפף פון דעם ערוואכטען, שטארקען איינצעלנעם מענשען געגען די קריסטאליזירטע פארמען פון דער געזעלשאפט, געגען די פארגליווערטע מיינונגען פון דעם גאנצען כלל מענשען. עס איז דער קאמפף וואס פיהרט צו פארטשריט... יעקב גארדין וואלט געקענט דעם קאמפף אויסדריקען אויך אין אנדערע רעעלע פארמען פון דעם לעבען, אויך אין אנדערע ארטען וואלט ער איהם געקענט פארשטעלען, אבער אין קיינע פון די אלע לעבענס־ערשיינונגען וואלט דאס בילד ניט ארויסגעקומען אזוי שארף, די דראמא וואלט ניט געווען אזוי פול מיט אמת'ע ליידען און וועהטאגען פון אונזער לעבען ווי אין דעם קאמפף פון די נאטירליכע געפיהלען פון דעם מענשען, — אין דעם קאמפף פון דער ליעבע געגען די צוואנגען פון געזעלשאפטליכע פאראורטהיילען, דינים און געזעצען.

סאפיע פינגערהוט האט דעם קאמפף ניט געוואונען... אין דעם איז די גרויסע דראמא פון איהר לעבען...

אפפאלאן זאנענשיין איז ניט נור א שוועכלינג, נור אויך א מענש מיט א קליינער, ענגער נשמה. אפילו ווי דער אקעאן ברייטע און טיעפע מוזיקע פון מאצארטען האבען זיין נשמה ניט אויסגעברייטעט; אפילו ניט די הימעלש־ליכטיגע מוזיקע פון טשייקאווסקי'ן האבען זי אויסגעלייטערט; און ניט אפילו די טרוימערישע נאקטורנען פון שאפען'ען האבען געקענט פערוויגען און איינשלעפערען זיינע אלטע פאראורטהיילען געגען דער פרייער פרוי און איהרע פרייע האנדלונגען. די קונסט האט אויף זיין נשמה ניט געווירקט אין דער ריכטונג... אויך ער, פאר וועמען זי האט אלעם אין לעבען געאפפערט — ווייזט אן אויף איהר זשעניצקען—אויף איהר קינד — די פרוכט פון איהר ליעבע און איהר קאמפף — ווי אויף דער לאסט פון איהר שאנדע. אויך ער —אין די שווערסטע מינוטען פון איהר קאמפף— שטעלט זיך אויף דער זייט פון די מעכטיגע — אויף דער זייט פון דעם כלל... און סאפיע פינגערהוט'ס דראמא האט זיך טרויעריג גענדיגט... איז זי געפאלען אין דעם קאמפף?

יא, יעקב גארדין וויל עס אזוי. א פערוואונדעטע פון די לעבענס־פייליען, א געשטרויכעלטע וויל זי זיך אבגעבען צו א שטיל לעבען פאר זיך, פאר איהרע עלטערן, פאר איהר קינד.

אבער איהר קינד?... זי האט געקענט קעמפפען געגען די פאראורטהיילען פון מענשען, געגען די דינים און געזעצען פון דער געזעלשאפט, געגען דעם בעזען ווילען פון א פרוי... א „געזעצ־ליכע פרוי“... און אפילו געגען דעם צוזאמענגעבראכענעם געמיטה פון איהר שוועכלינג, וועמען זי ליעבט אזוי שטארק; יא, געגען זיי אלע האט זי געקענט קעמפפען, אבער זי קען זיך הפנים ניט ענטשליסען צו קעמפפען געגען איהר קינד. זי קען זיך ניט ענט־

שליסען צו לאָזען איהר זשענינקען, א מאָל אין לעבען, דערוויסען זיך דעם ריכטיגען אמת וועגען איהר אייגענער געבורט, לאָזען דזשעניצקען פערשטעהען איהר מאַמעס נשמה, איהר מאַמעס לעבען, איהר מאַמעס קאַמפּף... זי קען זיך ניט ענטשליסען צו לאָזען איהר קינד אויפוואַקסען אָהן א טאַטען — אָהן א געזעצליכען טאַטען— אורטהיילען זי און אפשר אויך פערדאַמען זי!... ניין, זי קען זיך עס ניט ענטשליסען. און זי קעהרט אום צו איהר קינד דעם טאַטען, דעם פאָטאָגראַף, באָרים סטאַוראָפּאָלסקי.

שפּאָטיש אפילו, אבער פּאַלענדיג אין דעם שווערען קאַמפּף פון לעבען, לאָזט זי דעם ראַבינער לעגען א „קאַזיאָנע פעטשיאַט“ אויף איהר שרעקליכען פאַל!...

אָט דאָס איז דאָס דראַמאַטישע בילד פון יעקב גאָרדין’ס סאַפאָ. דער לעזער מעג עס אויפמערקזאַם לעזען און פּריוּוען עס פערשטעהען.

ה. זאָלאָטאַראָוו.

ערשטער אַקט.

(ניט קיין רייכעס, אָבער זעהר ריינעס צימער ביי פינגערהוט’ן אין הויז. אויף דיא פענסטער בלומען אין טעפּ. אויף דיא טישען ברענען לאָמפּען. אויף איין טיש אַ גראַפין מיט וואַסער און א גלאָז. ליזע זיצט אויף איין סאָפע און ברענגט אין אָרדנונג א נייעס קלייד. טשערנע זוכט עטוואָס אין אַלע ווינקעלער און שפּייט בייז: „טפו זאָל עס ווערען.“ מאָטיוס האַלט איין פוס אויף אַ בענקיל, שפּייט אויף אַ בערשטיל און פוצט זיך אַ שטיוועל, דאַן נעהמט ער איין אַנדער בערשטיל און פוצט זיך זיין ראָק. נאַכהער נעהמט ער פון בוזעם קעשענע אַ גרויס קעמעל, און קעמט זיינע באַקענבערט. נאַכהער שפּייעט ער אויף זיין האַנד און גלעט זיין פּליעך לאַנגזאַם.)

ט ש ע ר נ ע. איך האָב מיר דעם קאָפּ גאָר אין גאַנצען פערדרעהט. האָט אימיצער געזעהען דיא שליסלען פון קאָמאָד? טפו זאָל עס ווערען. (זוכט.)

פ י נ ג ע ר ה ו ט. מאַדאַם פינגערהוט, אז מען האָט א קורצען זכרון, מאַכט מען זיך א לאַנגען קניפּעל. עי, נעהם צו דיא בערשטלעך פון דאַנען! גלעט מיט’ן אַרבעל זיין צילינדער און מעסט איהם אָן געגען שפּיגעל.)

ט ש ע ר נ ע. נאָך יעדען דארף איך נאָכגעהן. נאָך יעדען דארף איך אויפרוימען — א קניפּעל! וואָס וועט מיר העלפען א קניפּעל, אז איך וועל ניט געדענקען אויף וואָס צו דערמאָנען זיך? עס וועלען קומען מענשען, איך האָב געוואָלט צוגרייטען — פראַנט מיינער! וואָס האָסטו געזאָגט זאָל איך צונעהמען? אה, דיא בערשטלעך? (טהוט עס) זענען דיא שליסלען ניט אין קיך? נאָ, א קאָפּ! טפוי זאָל ער ווערען! (אב.)